

DRAGSFJÄRD HAMMARSBODA 2

Provutgrävning av en senneolitisk boplats

Henrik Asplund 1993

Allest. D. 197/9.5.1995

DRAGSFJÄRD, HAMMARSBODA 2 040 01 5036

Provutgrävning av en senneolitisk boplats
29.-30.5. och 11.-12.9.1993

Henrik Asplund

DRAGSFJÄRD, HAMMARSBODA 2**Provutgrävning av en senneolitisk boplats
29.-30.5. och 11.-12.9.1993**

Kommun : Dragsfjärd
By : Ölmos
Tomt : Hammarsboda-Nästgård 15

Ägare : Alvar Anders Gustavsson,
Eila Maria Gustavsson

Address : Hammarsboda
25870 Dragsfjärd

Grundkarta : 1034 11

Koordinater : x 6660 60-80
y 1578 40-55
z c. 20 möh (gk)

Fynd : TYA 611:1-80
Tidigare fynd : TYA 518:15-41

Innehåll : 10 textsidor
8 bilagor
1 separat översiktskarta

INLEDNING

Hammarboda, en del av Ölmos by, är belägen c. 4,5 km sydväst om Dragsfjärds kyrka. Området har intresserat arkeologer f.o.m. slutet av 1800-talet, då gravrösen från bronsåldern registrerades och delvis utgrävdes. Ett nytt skede i forskningen kring Hammarboda började åren 1989-90, då lärare Hans Myhrman upptäckte spår av boplatser från senneolitisk tid, dvs. sen stenålder och möjligen bronsålder, i området. Hans Myhrmans fynd har preliminärt evaluerats i en rapport av undertecknad år 1990. En grundligare översikt över fornlämningsbeståndet i Hammarboda, baserad på en rekognosering år 1990, har sammanställts av assistent Tapani Tuovinen vid Åbo universitets arkeologiska avdelning år 1991. Under våren 1991 utförde Åbo universitet en utgrävning samt prospekteringsundersökningar på ett senneolitiskt boplatssområde med beteckningen Hammarboda 3. Resultaten av undersökningarna har framlagts i en rapport av Tapani Tuovinen.

Utgrävningarna år 1993 anordnades av Dragsfjärds arbetarinstitut och Kimito medborgarinstitut som ett gemensamt projekt inom ramen för institutens kurser i amatörarkeologi. Undersökningen berörde boplatssområdet Hammarboda 2, väster om Majors viken vid Hammarboda träsk och söder om den väg som från Näsudden leder mot nordväst (bilaga 1). Arbetet inleddes under veckoslutet 29.-30. maj och fortsatte under höstterminen 11.-12. september. Ett tiotal amatörarkeologer från Kimitoön deltog under ledning av undertecknad. Mätinstrument och övrig utrustning utlånades av Kartoplan kb, museiverket samt arkeologiska avdelningen vid Åbo universitet.

Undersökningarna år 1993 gällde ett senneolitiskt boplatssområde kallat Hammarboda 2, som finns beskrivet i ovannämnda rapporter. Förutom boplatssfunden har ett gravröse med mittsten - Hammarboda 10 - registrerats på platsen. De första fynden (TYA 518:15-41) har i ett par

fall plockats upp på en väg som går genom boplatsområdet mot sydväst, men de flesta fynden kommer från små provgropar söder och nordväst om gravröset Hammarsboda 10. Förutom kvarts- och stenavslag finns bland fyndmaterialet en rätmejsel, en stor slipsten, en bit harts samt skärvor av lerkärl. Inga dekorerade skärvor ingår i detta fyndmaterial, men vissa släta, möjligen polerade lerkärlsbitar kunde tänkas representera en keramikteknologi yngre än stenåldern.

Den senaste undersökningens frågeställning gällde boplatsens datering - speciellt problematiken gällande den antagna bosättningskontinuiteten från sen stenålder in i bronsålder. Det finns skäl att anta, att övergången till bronsålder i Sydväst-Finland inte var förknippad med en omlokalisering av bebyggelsen, utan präglades av boplatskontinuitet. Problemet med denna hypotes är påvisandet av kontinuiteten via naturvetenskapliga dateringsmetoder eller genom ett till bronsåldern daterbart fyndmaterial. I Hammarsboda strävade man till en direkt arkeologisk datering via fyndmaterialet. Vad man hoppades hitta vid utgrävningen var fragment av identifierbara lerkärlstyper som med säkerhet kunde förknippas med bronsåldersbosättning i området.

KARTERING

All kartering på undersökningsområdet gjordes enligt samma koordinatsystem som använts vid Åbo universitets undersökning av boplatsen Hammarsboda 3 år 1991. Man mätte då ut ett fristående koordinatsystem där x-koordinaten växer mot norr och y-koordinaten mot öster. Systemet finns utmärkt i terrängen med tre punkter i närheten av undersökningsområdet 1991. Systemet rekonstruerades av Kristian Lindroos (Kartoplan kb, Kimito), som med takymeter först mätte ut en tillfällig fixpunkt vid vägen i närheten av undersökningsområdet 1991. Härifrån

utsträcktes koordinatsystemet med en mätning till en fixpunkt (x 1936.810, y 1854.380, z 19.385) i närheten av det nya undersökningsområdet. Fixpunkten (fp på översiktskartan) utmärktes tillfälligt med röd krita.

Från fixpunkten mättes några punkter längs en nord-sydlig baslinje med y -värdet 1804. Linjen drogs avsiktligt mitt emellan två stenrösen, av vilka det östligare var det tidigare registrerade gravröset Hammarsboda 10. Efter detta pålades platserna för provrutorna ut med måttband. De flesta provrutorna grävdes nordost om de utmätta punkterna, men om träd eller andra hinder fanns i denna riktning grävdes gropen i ett annat läge, vilket framgår av översiktskartan. Höjdmätningar av provgroparna gjordes inte.

Vägarna i undersökningsområdets omgivning karterades utgående från kända punkter i koordinatsystemet. Mätningarna gjordes med avvägningsinstrument vars gradskiva fixerats enligt koordinatsystemet; man avläste då vinkel och avstånd, som fördes in på en dator programmerad att räkna ut koordinatpunkterna. Detta ganska udda förfarande var ett test som undertecknad ville göra för att i praktiken se om denna karteringsmetod fungerade. Resultatet av testet blev, att man kan kartera på detta sätt, men avläsningarna av instrumentet vållade en del problem. Gradskivan måste avläsas med 0,5 graders noggrannhet för att få ett bra resultat - antagligen borde avläsningen ske ännu noggrannare. Avläsningen av två värden för avståndsmätningen var också problematisk; ofta avlästes fel värden beroende på dålig sikt eller ovana, vilket ledde till att mätningar måste kontrolleras eller korrigeras. Noggrannheten i avståndsmätningen påverkades också av att millimeterskalan inte gick att använda på grund av dålig sikt.

I bilaga 2 har översiktskartorna från åren 1991 och 1993 kombinerats för att få en överblick av hur undersöknings-

områdena förhåller sig till varandra. Den västligaste delen av kartan från år 1991 har skurits av, då det visade sig att kartorna inte i detalj gick att kombinera. En möjlig förklaring är, att noggrannheten i kartan från år 1991 är mindre i området längst i väster, som ligger relativt långt borta från det egentliga undersökningsområdet.

UTGRÄVNINGSTEKNIK

Undersökningen av boplatssområdet utfördes som en provgrävning, där 1 x 1 m:s provrutor grävdes med 10 m:s mellanrum i två korsande linjer. Denna strategi med relativt stora provrutor valde man för att möjligheten att hitta daterbara artefakter skulle vara stor. Idén var alltså att gräva fram material inom ett område som man visste att var fyndförande - först i andra hand kom frågor gällande boplatsens omfattning och struktur.

Själva grävandet gjordes med murslev efter att provrutornas ytskickt hade avlägsnats med spade. All jord som grävdes bort sållades. Korta anteckningar gjordes gällande markens beskaffenhet (bilaga 8a-8b) och i ett fall ritades en skiss av lagerföljden (bilaga 3). Dokumenteringen blev enkel beroende på att färgade kulturlager och övriga iakttagbara strukturer saknades nästan helt.

PROVRUTORNA OCH FYNDEN

Fynd som kunde förknippas med senneolitisk bosättning hittades i nästan alla provrutor. Fynden var så rikliga, att undersökningsområdet delvis måste karakteriseras som en del av boplatsens centrala bosättningsområde. Fynden visar, att det på platsen finns ett betydande kulturlager, men detta kunde bara i några få fall urskiljas som färgningar vid utgrävningen. De tydligaste mörkgrå färg-

ningarna kom fram på c. 25-50 cm:s djup i provruta 1890/1774. Färgningarna bildade inget enhetligt lager, snarare konturlösa anhopningar av mörkare jord i kulturlagret (bilaga 3). Grå färgningar, som kunde tolkas som ett färgat kulturlager, förekom även i provrutorna 1890/1784, 1890/1804 och 1890/1824. I dessa provrutor hittades många fynd, men lika många fynd hittades flerstädes i provrutor utan urskiljbara kulturlager.

Trots att syftet med utgrävningen inte var att undersöka boplatsens omfattning kan vissa antydningar om avgränsningar ses i utgrävningsresultatet. Tydligast är avgränsningen mot väster, där de två västligaste provrutorna var fyndlösa och en ruta innehöll endast ett kvartsavslag (bilaga 4-7). Fynden var sparsamma också i rutorna längst mot norr och söder, men någon säker gräns kan inte ännu anses framträda i dessa riktningar. Hans Myhrmans fynd från år 1989 visar, att boplatssområdet har en fortsättning i varje fall mot nordväst. Mot öster fortsätter fynden tydligen också, för några avslag kunde ses på vägen öster om undersökningsområdet år 1993.

De vanligaste fynden i provrutorna var kvarts- och stenvavslag, skärivor av lerkärl, samt fragment av brända ben. Dessutom hittades 6 slipstenar eller slipstensämnen, ett avslag av flinta (TYA 611:60) och ett fragment av ett slipat stenföremål (TYA 611:61). De olika materialens spridning föreföll att vara likartad, dvs. en rik förekomst av avslag åtföljdes ofta av keramikfynd och brända ben (jfr. bilaga 4-7).

Tapani Tuovinen har i rapporten över grävningen på boplatzen Hammarsboda 3 gjort en intressant beräkning över fyndförekomsterna i kulturlagret. Beräkningen gäller endast en yta på en kvadratmeter, vilken undersökts noga genom bl.a. vattensållning, men värdena för fyndförekomsterna ger ändå ett bra underlag för jämförelser och diskussion.

Om man vill se det år 1993 undersökta området som en helhet, kan man räkna ut medeltal för fyndmängderna per areal och volym. Den sammanlagda grävningssytan var 23 m² och den utgrävda volymen c. 6.9 m³. Vid beräkningen av volymen beaktades grävningdjupet samt ytlagrets tjocklek, vilket minskades från grävningdjupet. Utgående från detta har tabellen nedan framställts.

Fynd	st	g	st/m ²	g/m ²	st/m ³	g/m ³
Kvarts	302	2153.7	14	93.6	44	312.1
Sten	168	1775.5	7	77.2	24	257.3
Keramik	689	880.3	30	38.3	100	127.6
Ben	160	30.1	7	1.3	23	4.4
Summa	1319	4839.6	58	210.4	191	701.4

Om man jämför denna tabell med de värden, som Tapani Tuovinens beräkningar resulterat i, kan man se flere likheter. Per kvadratmeter hittades i provrutans från år 1991 avslag 155.5 g, keramik 25.3 g och ben 17.8 g, mot respektive 170.8 g, 38.3 g och 1.3 g i medeltal år 1993. Det framgår, att fyndmassan per areal år 1993 var i medeltal lite större än i jämförelserutan från år 1991, med undantag av benfynden, vars förekomst var mycket mindre. Benfynden är väl representerade i beräkningen från år 1991 beroende på att materialet vattensållades. Tuovinens rapport antyder hur beroende detta material är av vattensållningen, för av rutans 17.8 g ben hittades bara 0.2 g före sållningen. Dramatiska skillnader finns inte heller i värdena för fyndförekomsterna per kubikmeter. År 1991 räknades per kubikmeter avslag 759 g, keramik 123 g och ben 87 g, mot respektive 569.4 g, 127.6 g och 4.4 g i medeltal år 1993. Jämförelserna antyder, att kulturlagrens struktur gällande fynden är likartad. Att fyndmängderna är såpass likadana är faktiskt förbluffande, då man intuitivt kunde ha tänkt sig att det år 1993 undersökta boplatsområdet Hammarsboda 2 i mycket

högre grad hade karaktären av ett centralområde med en stor mängd anhopat avfall och bosättningsspår. Jämförelsen är givetvis förknippad med många möjliga felkällor och bör nog inte i detta skede diskuteras vidare. Bilden blir kanske en helt annan om samma beräkningar och jämförelser görs gällande hela det år 1991 utgrävda området.

DATERINGEN AV BOPLATSSEN

Som väntat var de enda i detalj daterabara fynden i det insamlade materialet skärvor av lerkärl. Den rika förekomsten av kvarts- och stenavslag gav förstås en vink om att boplatsens allmänna datering måste falla inom en period då stenteknologi har praktiserats, men frågan om boplatsen utnyttjande under bronsåldern kan via artefakterna lösas endast genom en analys av keramikmaterialet. Den senaste stenålderskulturens, Kiukaiskulturens, keramik anses numera förekomma fram till år 1000, dvs. ännu under äldre bronsålder. Dessa kärl karakteriseras av gropdekor kombinerad med kamstämplar, snöravtryck o.dyl. Under yngre bronsålder förekommer kärl av flere typer, men den lokala utvecklingen tycks leda till enkla kärl med räfflad yta och en eller möjligen två rader gropar som dekor. Någon närmare precisering av utvecklingsföljden har inte presenterats, men ett naturligt antagande är, att stämplar och snöravtryck har försvunnit först, varvid kärl med enbart gropdekor kunde representera ett övergångsskede till den yngre bronsåldern.

Bland keramiken från boplatsen Hammarsboda 2 förekommer förutom skärvor med gropdekor också svaga tekstilavtryck (TYA 611:30), kamstämplar tillsammans med gropdekor (TYA 611:36), tvärsnoddsavtryck (TYA 611:50) samt punktlinjedekor ("stichlinie") tillsammans med sneda stämpelavtryck (TYA 611:72). Dessa kärl kan typologiskt hänföras till Kiukaiskulturen, dvs. sen stenålder eller äldre bronsålder.

Intressantare är ett stort kärllfragment hoplimmat av tiotals små skärvor (TYA 611:18), vars dekor består av fyra rader gropar. Godset är poröst och skört, kärllväggen är oprofilierad och till ytan slät. Dekoren har tylligen bestått av enbart gropar, som i fyra rader har tryckts in i kärlets övre del. Detta är inte typisk kiukaiskeramik, men kärlet företräder inte heller någon definierad keramiktyp från bronsåldern; detta kan mycket väl vara ett kärll från äldre bronsålder, representerande en övergång till enklare gropdekorerade kärll.

Ett positivt resultat gällande undersökningens frågeställning fick Hammarsbodagrävningen via identifieringen av ett kärll med två rader stora gropar och en svag räffling av kärlets yta (TYA 611:36). Detta kärllfragment företräder bronsålderns inhemska keramiktyp, som ibland har kallats keramik av pemartyp. Kärlltypen kunde identifieras först i samband med katalogiseringen av fynden, då kärllkanten hittades och kunde sammanfogas med några bitar av kärllväggen. Denna keramiktyp dateras vanligen till yngre bronsålder, även om vissa iakttagelser tyder på att kärlltypen har utvecklats redan tidigare. I varje fall ger detta fynd en första möjlighet till att arkeologiskt påvisa bosättningsens fortsättning in i bronsålder i Hammarsboda.

GRAVRÖSENA

Samtidigt med de förberedande mätningarna för boplatsundersökningen röjdes träd och buskar från två stenrösen på undersökningsområdet. Det östligare röset var det tidigare registrerade gravröset Hammarsboda 10 (se översiktskartan). Efter röjningen framträdde detta som ett ganska symmetriskt röse med mittsten och en diameter på c. 7 m. Ett mindre röse låg c. 20 m österut (se översiktskartan). Detta var c. 5 m i diameter, och hade liksom det andra röset en större (antagligen jordfast)

mittsten runtom vilken mindre stenar hade radats. Det mindre röset är möjligen också ett gravröse. Denna tolkning kan dock ifrågasättas, för röset verkar bestå av bara få, men relativt stora, stenar.

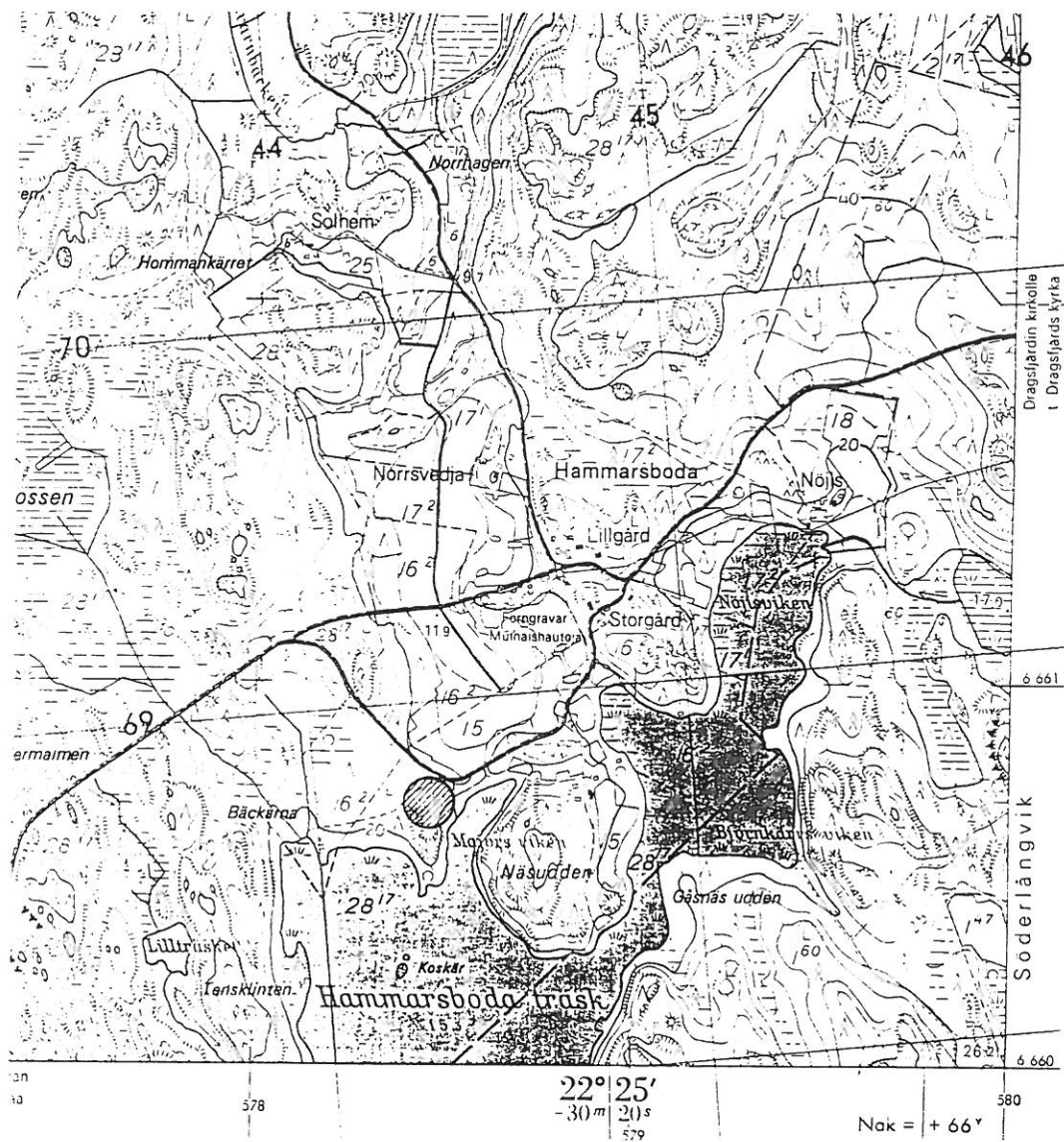
SAMMANFATTNING

Undersökningen år 1993 på den senneolitiska boplatsen Hammarsboda 2 visar, att det väster om Majors viken vid Hammarsboda träsk finns ett område med fyndförande kulturlager. Provgrävningens resultat kan inte användas för en avgränsning av fornlämningsområdet, även om fyndtomma provrutor gav en antydning om en avgränsning mot väster.

Undersökningens frågeställning gällde boplatsens datering och speciellt frågan om förekomsten av fynd från bronsåldern. Fyndmaterialet är typiskt för den sena stenåldern och den äldre bronsåldern, men innehåller också skärvor av ett kärl av en uteslutande bronsålderstida kärlyp. På boplatsområdet finns också två stenrösen - antagligen gravrösen från bronsålder eller tidig järnålder.

Åbo 20.3.1994

Henrik Asplund

DRAGSFJÄRD, HAMMARSBODA (2)

Utdrag av grundkartan 1034 11

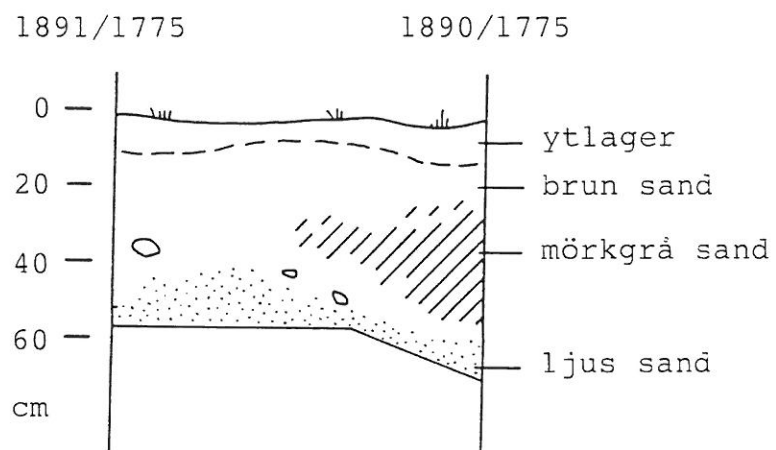
Skala 1:20.000

DRAGSFJÄRD, HAMMARSBODA (2-3)

Översiktskarta 1992-93

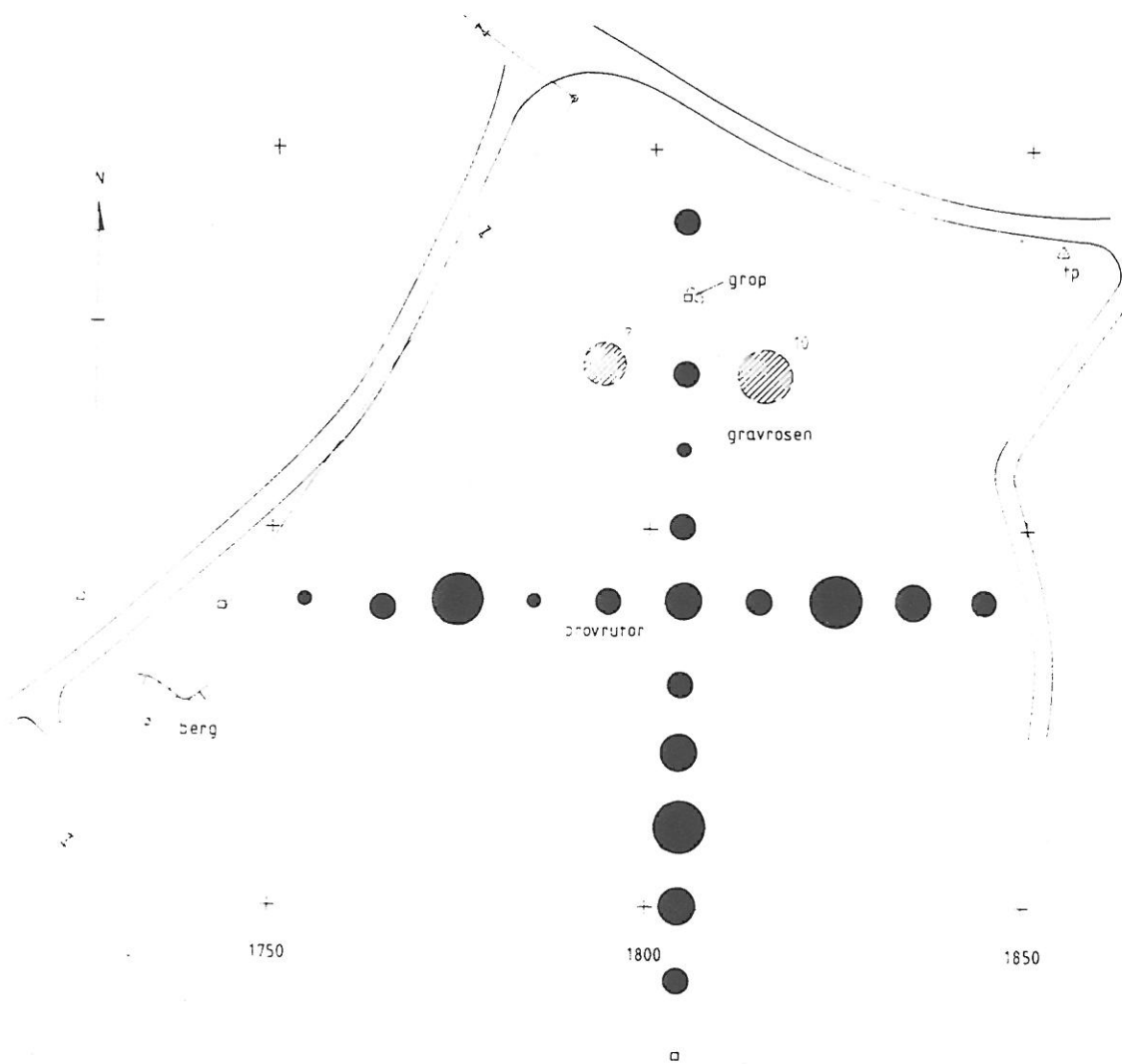
Skala 1:2000

DRAGSFJÄRD, HAMMARSBODA (2)

Skärning i provruta 1890/1774

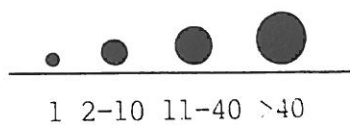
Skala 1:20

DRAGSFJÄRD, HAMMARSBODA (2)

Kvartsavslag / provgrop

Skala 1:1000

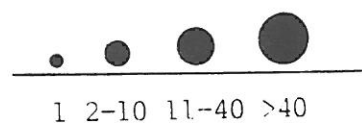

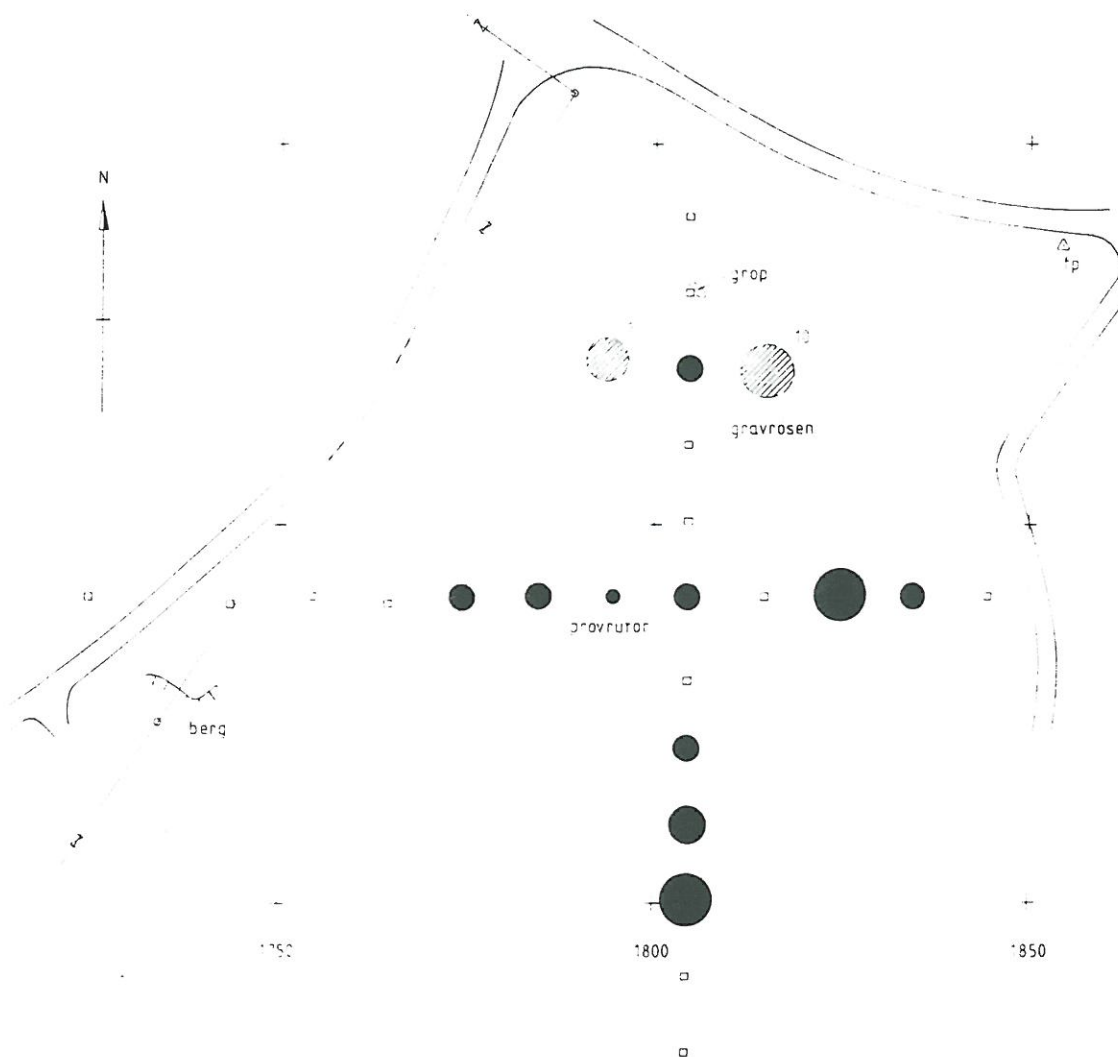

DRAGSFJÄRD, HAMMARSBODA (2)

Stenavslag / provgrop

Skala 1:1000

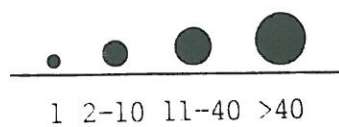

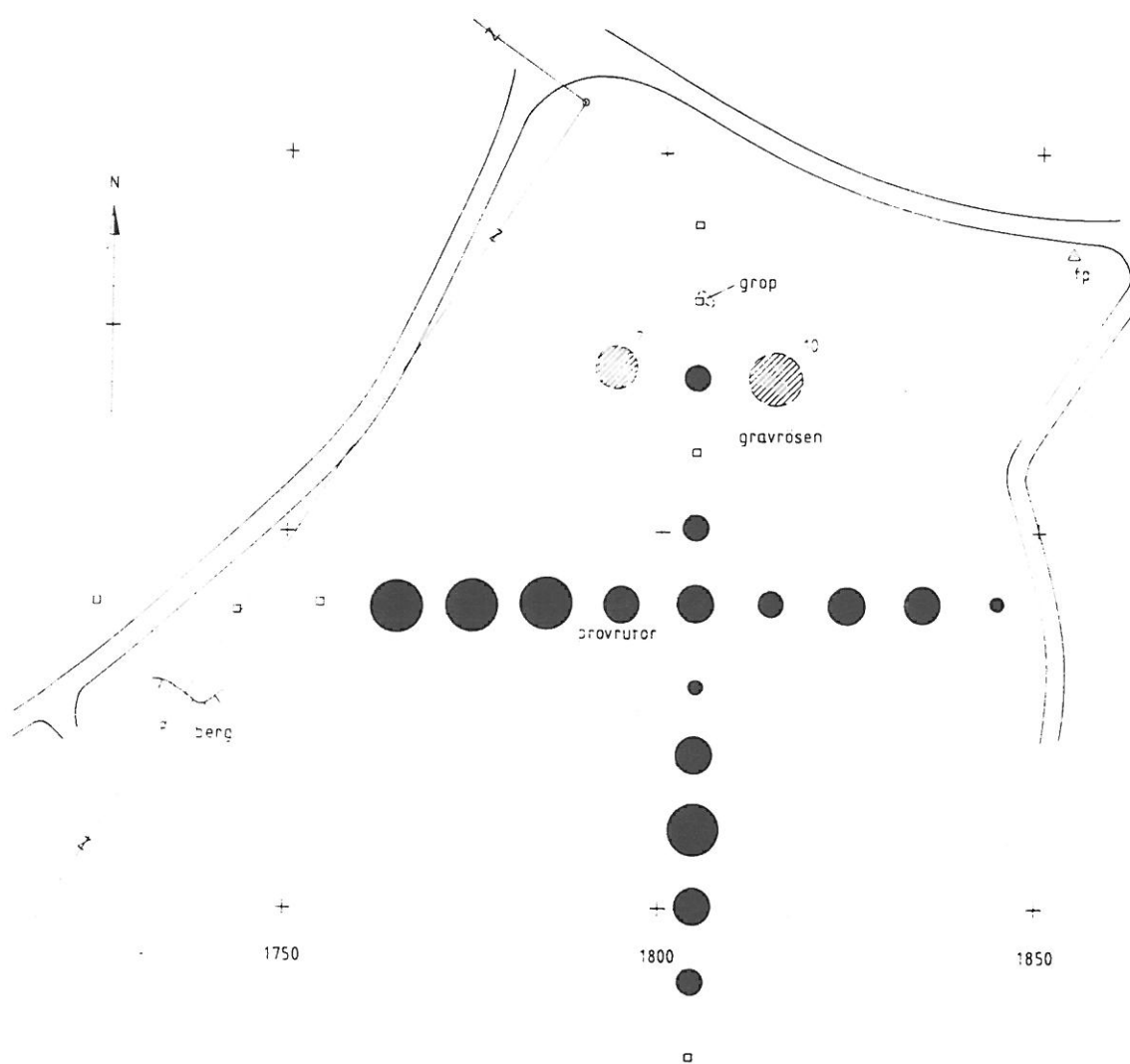

DRAGSFJÄRD, HAMMARSBODA (2)

Brända benfragment / provgröper

Skala 1:1000

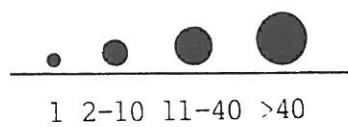

DRAGSFJÄRD, HAMMARSBODA (2)

Keramikkärvor / provgrop

Skala 1:1000

PROVGROPARNA

1830/1804. Humus 15 cm, djup 35 cm. Mörkbrun sand med inslag av större stenar.

1840/1804. Humus 10 cm, djup 30 cm. Grå, siltaktig sand med mindre stenar.

1850/1804. Humus 10 cm, djup 35-40 cm. Mörkbrun, nästan stenfri sand.

1860/1804. Humus 15 cm, djup 40-50 cm. Grov sand innehållande rikligt av småsten. Sanden var mjuk trots stenigheten.

1870/1804. Humus 10 cm, djup 30 cm. Ljus, hård, stenig sand.

1880/1804. Humus 10 cm, djup 45-50 cm. Fin ljus sand med rikligt inslag av stenar.

1890/1724. Humus 10 cm, djup 35 cm. Sanden hård i ytan, men under urlakningsskiktet mjukare ljus sand.

1890/1744. Humus 5 cm, djup 25 cm. I ytan stora stenar. Sanden mellan och under stenarna var stenig och hård.

1890/1754. Humus 10 cm, djup 40 cm. I ytan tre stora stenar av vilka en togs bort. Mellan stenarna fin sand.

1890/1764. Humus 5 cm, djup 30-35 cm. Fin ljusbrun sand, som djupare ned blev hårdare, samtidigt som fynden tog slut.

1890/1774. Humus 10 cm, djup 50-60 cm. Fin mjuk sand med få stenar. På c. 25 cm:s djup framkom två mörkgrå färgningar - fläckar av färgad jord - som försvann på c. 50 cm:s djup. Färgningarna hade inga tydliga konturer. De tolkades som anhopningar av mörkare jord i kulturlagret - inte som nedgrävningar, avfallsgropar el.dyl.

1890/1784. Humus 10 cm, djup 60 cm. Fin sand, som ställvis hade en svag gråfärgning. I gropens S kant var färgningen tydligast; där avtog den på c. 35-40 cm:s djup.

1890/1794. Humus 10 cm, djup 40 cm. Fin ljus sand med inslag av stenar.

1890/1804. Humus 10 cm, djup 45 cm. Fin sand, som i provrutans övre lager var gråfärgad och ljusnade djupare ned. Färgningen tolkades som ett kulturlager.

1890/1814. Humus 5-10 cm, djup 30 cm. Stenar i ytlagret, sedan ljus sand med inslag av stenar.

PROVGROPARNA

1890/1824. Humus 10 cm, djup 45-50 cm. Ljus sand med rikligt av stenar. Ställvis en ljust grå färgning - en antydning till ett mörkare kulturlager. Fynd fanns på upp till 50 cm:s djup trots den steniga sanden.

1890/1834. Humus 5-10 cm, djup 40 cm. Fin sand med inslag av stenar.

1890/1844. Humus 10-15 cm, djup 40-45 cm. Ljus, stenig sand. De flesta fynden fanns genast under urlakningsskiktet.

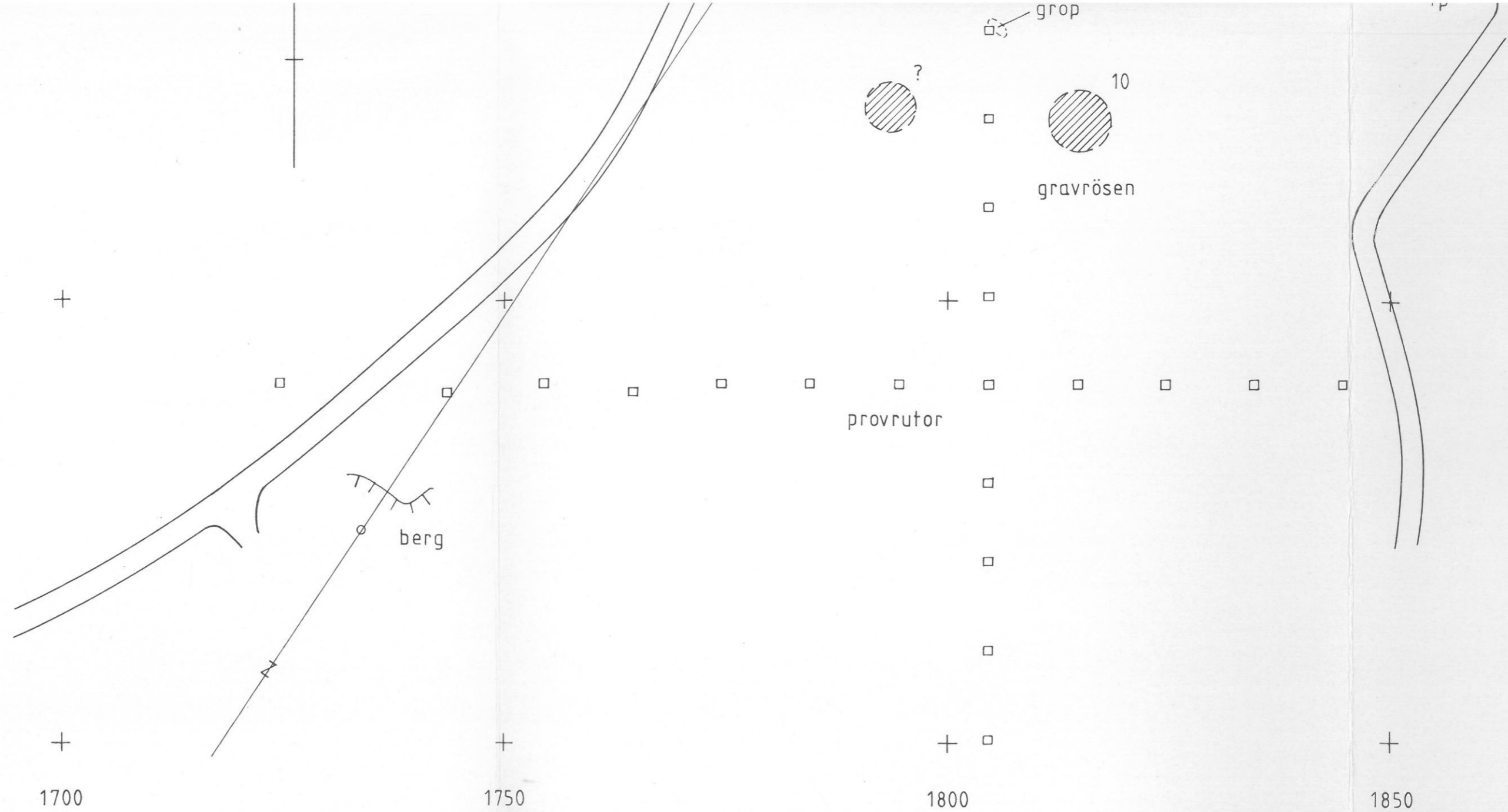
1900/1804. Humus 10 cm, djup 45 cm. Stenar i urlakningsskiktet och strax under detta. I övrigt fin sand med inslag av stenar.

1910/1804. Humus 10, djup 30-35 cm. Stenar i urlakningsskiktet. Relativt hård sand med stenar.

1920/1804. Humus 10, djup 45 cm. Fin sand med enstaka stenar.

1930/1804. Humus 5 cm, djup 45 cm. Under ett tunt humuslager, bestående främst av mossa, kom ett förmultnat gammalt humuslager fram under sand på c. 10-20 cm:s djup. I det gamla urlakningsskiktet fanns stenar, men under detta fin ljus sand. Rubbningen av lagerföljden berodde på en c. 70 cm djup grop NE om provrutan.

1940/1804. Humus 15 cm, djup 25-35 cm. Stenig hård sand.

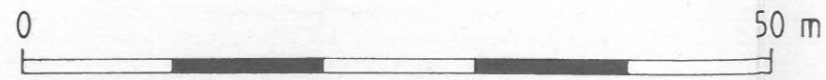

1700

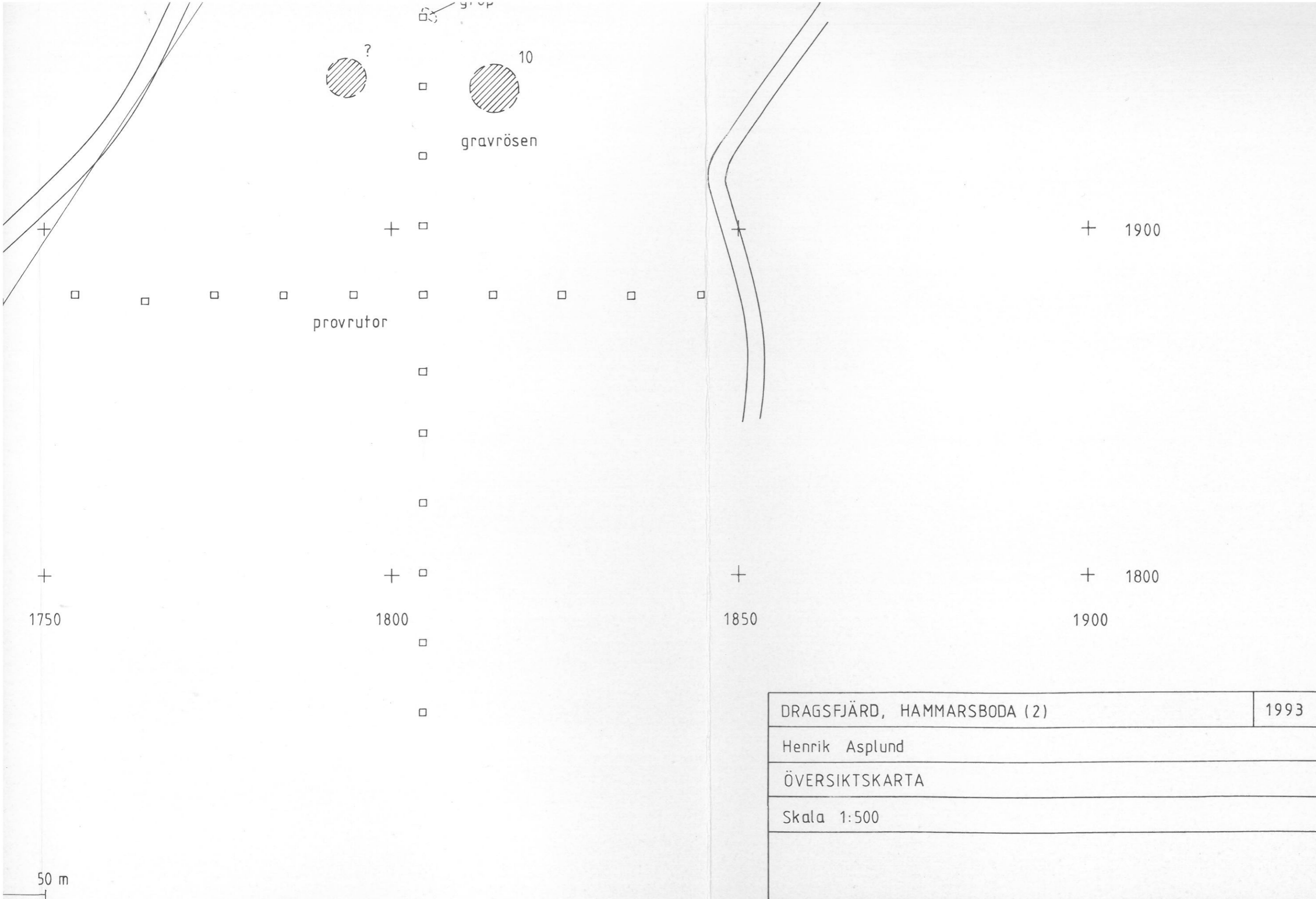
1750

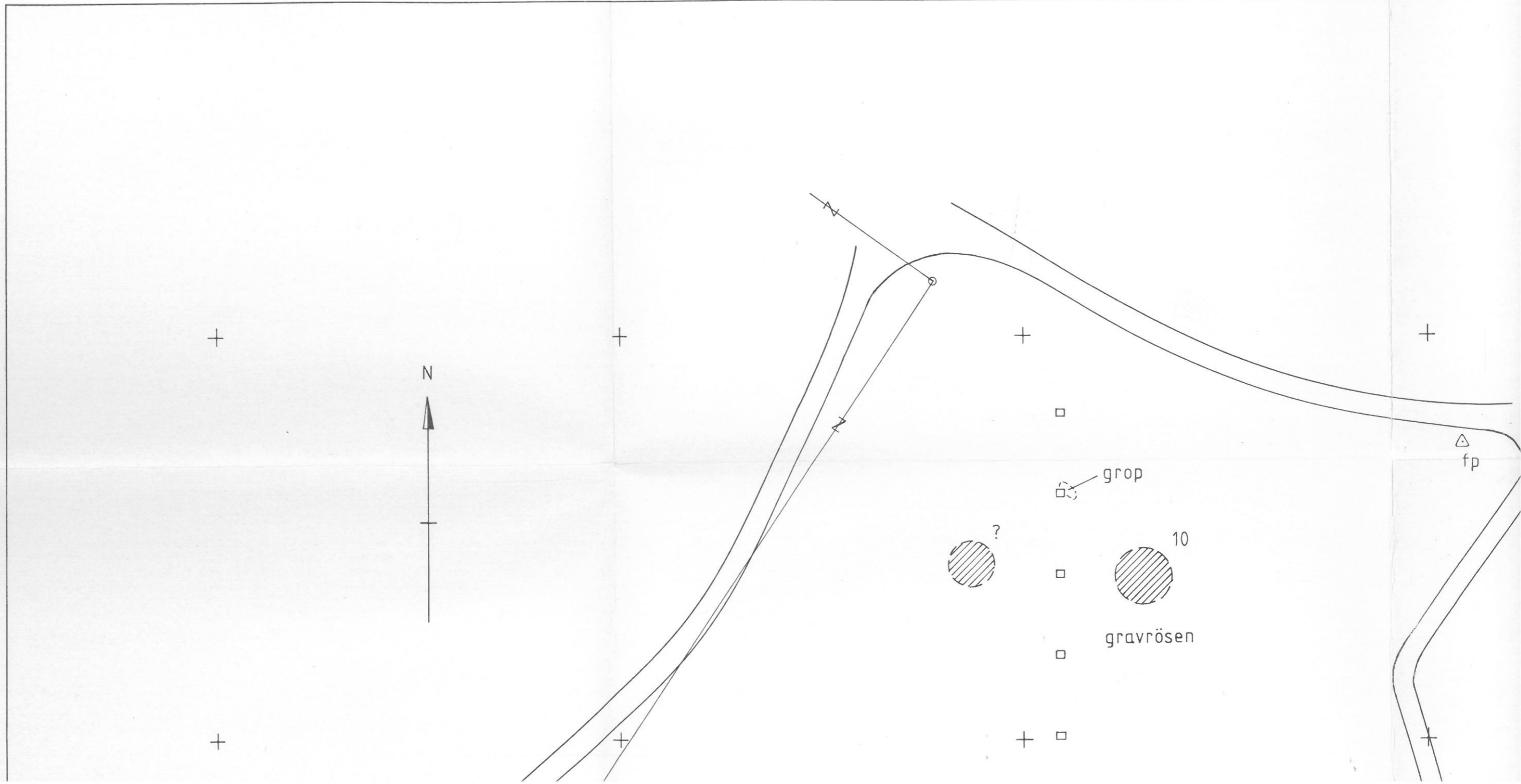
1800

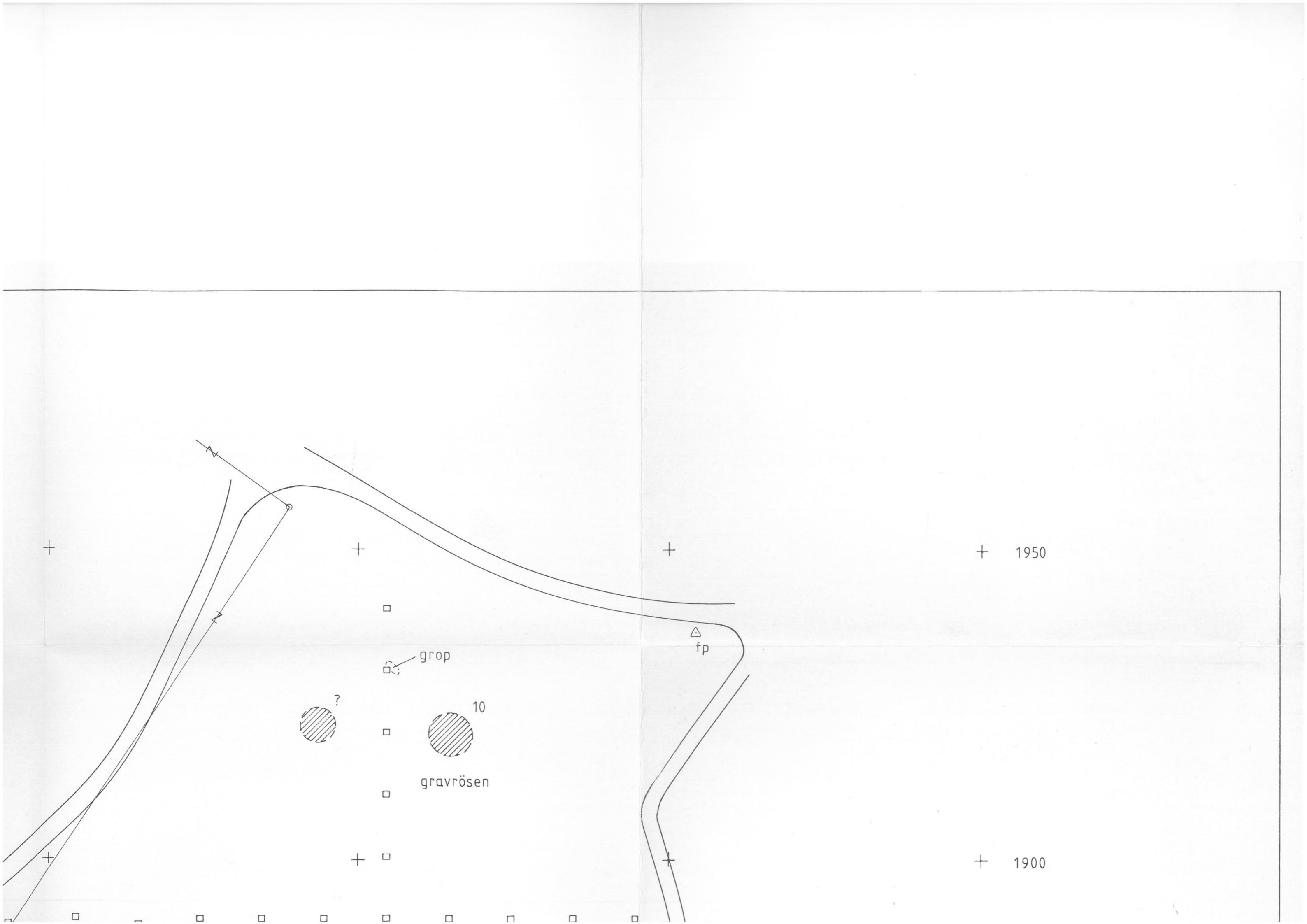
1850

DRAGSI
Henrik
ÖVERS
Skala

+ 1950

+ 1900

grop

gravrösen

fp

?

10